

**AFSPRAKENLIJST INTERPARLEMENTAIR KONINKRIJKSOVERLEG
SEPTEMBER 2022**

Den Haag, Nederland 27-30 september 2022

In het Presidiumoverleg van 30 september 2022 zijn de onderstaande afspraken herbevestigd, dan wel gemaakt:

- dat het Presidium bestaat uit de voorzitters van de parlementen (behalve van Nederland), de voorzitters van de commissies en de griffiers;
- dat de Statenvoorzitters van Aruba, Curaçao en Sint Maarten en de commissievoorzitters van Nederland de delegatieleiders zijn en de afsprakenlijst ondertekenen;
- dat de commissievoorzitters woordvoerders van de delegaties zijn, maar tijdens discussies meerdere leden van de delegaties het woord kunnen voeren;
- dat de commissievoorzitters en de Statenvoorzitters deelnemen aan de persconferentie;
- dat indien een delegatie een afwijkend standpunt heeft, dit vermeld wordt in de afsprakenlijst. Daarbij wordt verwezen naar de toelichting op dit standpunt, die wordt opgenomen in een bijlage die formeel geen onderdeel uitmaakt van de afsprakenlijst. Afwijkende standpunten worden voorafgaand aan de persconferentie schriftelijk gedeeld met de andere delegaties. Van een afwijkend standpunt van een deel van een delegatie wordt geen aantekening opgenomen;
- dat alle delegaties kunnen deelnemen aan een werkgroep. Nederland is trekker van een werkgroep indien het een specifiek onderwerp met betrekking tot Caribisch Nederland (BES-eilanden) betreft;
- dat de delegaties maximaal 15 minuten de tijd krijgen om intern beraad te plegen;
- dat het Reglement van Orde van het gastland geldt, bijvoorbeeld met betrekking tot interruptie van sprekers en persoonlijke feiten;
- dat de Voorzitter van het IPKO de tijd in de gaten houdt, opdat elke delegatie evenveel tijd krijgt om haar standpunten naar voren te brengen;
- dat het organiserende land de werkbezoeken in het IPKO vaststelt en regelt, waarbij de gastdelegaties tijdig gevraagd wordt suggesties te doen;

- dat schriftelijke standpunten van individuele leden en/of fracties niet formeel tijdens het IPKO zullen worden ingebracht;
- dat de beraadslagingen van het IPKO in beginsel openbaar zijn en dat wordt gezorgd voor een uitzending via internet. De werkbezoeken en de Presidiumvergaderingen zijn in beginsel besloten;
- dat het programma van het IPKO wordt vastgesteld door het Presidium. Wijzigingen in of aanvullingen op het programma dienen eerst te worden goedgekeurd door het Presidium;
- dat de voertaal van het IPKO Nederlands is, waarbij iedere delegatie indien noodzakelijk zelf zorgdraagt voor de vertaling, zonder dat dit een levendige gedachtewisseling in de weg staat.

Openingsspeech en presentatie recente ontwikkelingen per land

De Voorzitter van de vaste commissie voor Koninkrijksrelaties van de Tweede Kamer, mw. Paul, opende het IPKO in Den Haag en heette alle deelnemers van harte welkom, alsmede allen op de publieke tribune, in het bijzonder de Gevolmachtigde Ministers van Aruba, Curaçao en Sint Maarten en zij die via de livestream de bijeenkomst volgen.

De delegaties namen met belangstelling kennis van de openingsspeeches van de voorzitter van de Staten van Aruba, dhr. Vrolijk, de voorzitter van de Staten van Curaçao, mw. America-Francisca, en de Voorzitter van de Staten van Sint Maarten, mw. Heyliger-Marten. De actuele ontwikkelingen in het land Aruba werden toegelicht door mw. Tromp-Lee, voorzitter van de commissie Koninkrijksaangelegenheden en Buitenlandse Betrekkingen van de Staten van Aruba, die betreffende het land Curaçao door dhr. Thodé, voorzitter van de commissie Rijksaangelegenheden, Interparlementaire Relaties en Buitenlandse Betrekkingen van de Staten van Curaçao, die betreffende het land Sint Maarten door dhr. Brison, vicevoorzitter van de commissie voor Koninkrijksaangelegenheden en Interparlementaire Relaties van de Staten van Sint Maarten, en ten slotte die betreffende Europees en Caribisch Nederland door de leider van de Staten-Generaaldelegatie en voorzitter van de Eerste Kamercommissie voor Koninkrijksrelaties, dhr. Rosenmöller.¹

Presentatie en bespreking ongevraagd advies Raad van State van het Koninkrijk over het Koninkrijk, verdragen en het Unierecht

De delegaties hebben een presentatie ontvangen van Staatsraden Mr. dr. N.J. Schrijver en P.R.J. Comenencia MA over het ongevraagd advies van de Raad van State van het Koninkrijk over het Koninkrijk, verdragen en het Unierecht. Het advies bestaat uit drie onderdelen. In de eerste plaats beschrijft het wat er in het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden (hierna Statuut) is vastgelegd over verdragen en hoe dat in de praktijk uitwerkt. In de tweede plaats geeft het uitleg over wat verdragen zijn, hoe ze tot stand komen en hoe ze ten uitvoer gelegd moeten worden, toegespitst op hoe dit werkt voor de Caribische landen in de dagelijkse praktijk. Ten derde gaat het advies in op het recht van de Europese Unie, en op de verdragen die door de EU worden gesloten, de ratificatie door de lidstaten daarvan en de betrokkenheid van de Caribische landen bij deze verdragen.

Uit het advies volgen tien aanbevelingen, die raken aan de capaciteit van de landen voor behandeling en uitvoering van verdragen; het beter inzichtelijk maken en meer zorgvuldig behandelen van de medegedingsvraag en/of het «anderszins geraakt» worden van de Caribische Landen;

¹ Link naar de livestream: https://www.eerstekamer.nl/commissievergadering/20220927_korel/verslag.

de waarborgfunctie en hoe die zich verhoudt tot verdragen en verdrags-
onderhandelingen; de procedures omtrent betrokkenheid van de
Caribische Landen bij totstandkoming en goedkeuring van verdragen; en
de speciale positie van EU-recht en -verdragen in relatie tot de Caribische
Landen en Caribisch Nederland.

Aansluitend vond er een gedachtewisseling plaats, waarbij de Staatsraden
tevens vragen beantwoordden vanuit de vier delegaties. Hierbij is onder
andere aandacht besteed aan de benodigde capaciteit in de Caribische
landen voor dit onderwerp; het tijdig betrekken van de Landen bij de
onderhandelingen; het proces van informatievoorziening over lopende
onderhandelingen; de status van de Caribische landen in de EU en het
gevolg voor de geldigheid van EU-wetgeving en richtlijnen; de werking en
gelding van art. 11 van het Statuut; en art. 43(2) van het Statuut,
waaronder de benodigde wilsovereenstemming van alle vier de landen en
de benodigde samenwerking tussen de landen voor de uitvoering van het
artikel.

Bespreking consensusrijkswetten

De vier delegaties spraken in deelgroepen over consensusrijkswetten op
basis van artikel 38 van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden
aan de hand van de zes aandachtspunten, geformuleerd tijdens het in Sint
Maarten gehouden IPKO van 4-6 mei 2022. De aldaar geformuleerde
aandachtspunten waren:

- 1) de vrije keuze van landen voor het aangaan van onderlinge regelingen
en de te kiezen vorm, temeer daar het in beginsel autonome landsaan-
gelegenheden betreft;
- 2) de positie en rol van de Staten en de Staten-Generaal bij de totstand-
koming van consensusrijkswetten;
- 3) het verschil in rechtsgrondslag tussen consensusrijkswetten en
overige rijkswetten en onderlinge regelingen;
- 4) dialoog, onderlinge afstemming en een open en respectvolle verstand-
houding dienen voorop te staan bij het verkrijgen en behouden van
consensus;
- 5) het vaststellen van de termijn genoemd in artikel 16 van het Statuut
voor het Koninkrijk der Nederlanden voor het uitbrengen van
schriftelijk verslag door het vertegenwoordigende lichaam van het
land, waarin de regeling zal gelden;
- 6) het belang van onderlinge afstemming en dialoog tussen volksverte-
genwoordigers voorafgaand aan en tijdens de formele wetsbehande-
ling in de Staten-Generaal.

De gesprekken in deelgroepen gingen deels over de recente ervaringen bij
de totstandkoming van het (consensus)rijkswetsvoorstel Caribisch orgaan
voor hervorming en ontwikkeling (COHO). In alle vier deelgroepen werd
– ook los van de casus van COHO – gediscussieerd over de vraag wanneer
gesproken kan worden over «consensus» (en omgekeerd: wanneer dus
geen sprake is van «consensus») en wie daar in welke fase bij betrokken is
of zou moeten zijn. Wanneer de verslagen uit de vier deelgroepen in
ogenschouw worden genomen, kunnen drie conclusies worden
getrokken:

1. De regeringen van de Caribische landen zouden met inachtneming van
het dualisme vooraf en in het hele vervolgproces moeten nagaan of er
voldoende steun in hun parlementen bestaat om te komen tot een
consensusrijkswet. Over de aan- of afwezigheid van voldoende steun
zouden Nederlandse parlementariërs en Statenleden elkaar in iedere
fase van het totale wetgevingsproces actief kunnen informeren.
2. Een preciezere en vollediger procesbeschrijving voor de totstandko-
ming van consensusrijkswetgeving moet aan alle betrokkenen

duidelijkheid verschaffen over hun rol en bevoegdheden. Deze procesbeschrijving adresseert de zes hierboven genoemde aandachtspunten. Aldus moet duidelijk worden wie wat doet op welk moment en aan wie welke – eventueel gedeelde – bevoegdheid toekomt.

3. Eerlijke en open onderhandelingen, alsmede transparantie, dialoog en continuïteit in de informatievoorziening zijn belangrijk gedurende het hele proces, in het bijzonder wanneer een mogelijk beroep op de waarborgfunctie ex artikel 43, lid 2, Statuut aan de orde zou kunnen komen.

Presentatie en bespreking samenwerking / democratisch deficit in het Koninkrijk

De delegaties hebben een presentatie ontvangen van prof. dr. G.J. Oostindie en dr. W.P. Veenendaal over samenwerking en het democratisch tekort in het Koninkrijk. Daarbij gaven zij een samenvatting van hun recent verschenen studie getiteld *Ongemak*, over de relaties tussen de zes Caribische eilanden en Nederland, waar het ongemak en de knelpunten in de relatie zitten en hoe het beter zou kunnen. Hierbij werd speciale aandacht gegeven aan het democratisch tekort in het Koninkrijk, en verschillende opties om het democratisch tekort te verhelpen.

Aansluitend vond er een gedachtewisseling plaats, waarbij de sprekers tevens vragen beantwoorden vanuit de delegaties. De vraag die daarbij centraal kwam te staan is of de oplossing van het democratische tekort gezocht moet worden in aanpassingen aan de structuur van het Koninkrijk (Statuut) of dat binnen de bestaande structuur voldoende mogelijkheden bestaan om concrete problemen op te lossen.

Met betrekking tot eventuele structuurwijzigingen hebben de delegaties met elkaar van gedachten gewisseld over de verschillende alternatieven voor het verminderen van het democratisch tekort – zoals het Deens model, rechtstreeks kiesrecht in de Landen voor de verkiezingen van Eerste en Tweede Kamer of een apart Koninkrijksparlement – en de voor- en nadelen van de verschillende alternatieven. Hierbij spelen de staatkundige structuur en verschillende andere factoren mee, zoals de geografische afstand tussen de landen in het Koninkrijk, de verschillende type uitdagingen waar de landen voor staan, de verschillen in bevolkingsomvang, en de rol die taal speelt binnen het Koninkrijk. De parlementen dringen er bij de regeringen op aan om te komen tot een mogelijke oplossing van het democratisch tekort.

Presentatie en bespreking kolonialisme en slavernijverleden

Het brede thema «kolonialisme en slavernijverleden» stond voor het eerst op de agenda van het IPKO. Ten einde stof tot nadenken te geven ten behoeve van de gedachtewisseling van de parlementariërs uit de vier landen onderling in de deelgroepen, gaven drie inleiders een korte presentatie over hoe zij met dit onderwerp aan de slag zijn gegaan.

Dr. V.T. Smeulders, hoofd van de Afdeling Geschiedenis van het Rijksmuseum, vertelde hoe in het Rijksmuseum is gewerkt aan de totstandkoming van de tentoonstelling *Slavernij*, waarbij zowel materieel als immaterieel erfgoed werd gepresenteerd. Rode draad van de tentoonstelling was de persoonlijke geschiedenis van tien historische figuren van Tula en Lohkay tot Oopjen en Paulus, steeds verteld door mensen uit deze tijd. De tentoonstelling trok bij de opening in COVID-tijden 1,2 miljoen digitale kijkers, alle nationale kranten gaven goede recensies en ook wereldwijd was er veel aandacht, niet in de laatste plaats vanuit de Verenigde Naties, die ook een follow-up maakten.

Dhr. M. Bindraban, projectleider Dialoog & Educatie van het Stadsprogramma Koloniaal en Slavernijverleden van de gemeente Rotterdam, schetste een beeld van de Rotterdamse aanpak. Rotterdam is een stad met maar liefst 170 verschillende nationaliteiten. Het programma Koloniaal en Slavernijverleden werd opgezet omdat de negatieve effecten van dit koloniale en slavernijverleden nog steeds zichtbaar zijn in het heden. Niet alleen werd Rotterdams rol in het koloniale en slavernijverleden onderzocht en gedocumenteerd, tevens werd de dialoog met de verschillende gemeenschappen in de stad over dit onderwerp gestimuleerd. De dialoog over en de verwerking van dit verleden werd verder geconcretiseerd door de excuses die de burgemeester van de stad aanbood op 10 december 2021 voor Rotterdams rol in het systeem van kolonialisme en slavernij vanaf 1600. Daarnaast is een gemeentelijke subsidieregeling in het leven geroepen voor de empowerment van de verschillende gemeenschappen in de stad, en is een zogenaamde *heritage desk* opgericht voor diegenen die meer te weten willen komen over hun voorouders (roots). Bindraban benadrukte het belang van woorden, maar betoogde tevens dat dat woorden moeten worden gesubstantieerd door daden, willen we in de verwerking van dit koloniale en slavernijverleden met elkaar verder komen.

Dhr. G.F. Bacilio, coördinator dialoogtafels slavernij en doorwerking slavernijverleden op Curaçao, en tevens dichter, hield het IPKO voor dat het koloniale en slavernijverleden doorwerkt in het heden en onder andere zichtbaar tot uitdrukking komt in armoede, onwetendheid, ongelijkheid, kansloosheid en gebrekkig onderwijs. Hij stelde dat de Nederlandse staat nu aan zet is. Er is behoefte aan erkenning, excuses, heling en herstel. Het een kan niet zonder het ander, omdat anders woorden betekenisloos blijven. Hij sprak de hoop uit dat het IPKO hieraan een bijdrage kan leveren. Ook onderstreepte hij het belang van betrokkenheid en inbreng vanuit het Platforma Sklabitut i Herensha di Sklabitut (PSHS) bij het vormgeven en het zetten van concrete stappen in dit proces.

Na afloop van deze presentaties volgde een korte, informatieve vragenronde. Daarna gingen de deelnemers in twee groepen uiteen om daar verder te praten over de persoonlijke ervaringen, beelden, ideeën en opvattingen die bij ieder van de IPKO-deelnemers bij dit onderwerp opkomen, en met name ook hoe deze doorwerken in de afzonderlijke landen en in de relaties binnen het Koninkrijk. Deze eerste gedachtewisseling is bedoeld om dit beter te begrijpen en de parlementen zullen deze gedachtewisseling ook in IPKO-verband voortzetten.

Werkbezoeken

Op donderdag hebben de delegaties een werkbezoek gebracht aan de Floriade in Almere. In de ochtend bezochten de delegaties de hogeschool Aeres, waar zij van lector dr. E.C. de Bruin een presentatie hebben gekregen over circulaire economie. De *Life Cycle Assessment*, waarvan grondstoffen, verwerking, productie, verspreiding, gebruik en *end of life* deel uitmaken, werd toegelicht. Ook is tijd besteed aan zoutwater aquaponics, insect gebaseerde bioconversie en de manier waarop van restafval proteïne kan worden gemaakt.

Aansluitend gaf lector dr. E.J. Veen vanuit een meer sociologisch perspectief een presentatie over de samenstelling van de bevolking van Almere en hoe deze de lokale productie en consumptie beïnvloedt. Tevens gaf zij aan op welke wijze de wetenschap en lokale partijen voornoemde consumptiepatronen trachten te beïnvloeden, met een beperkt resultaat als gevolg van de *cost of doing business*.

Na de lunch ontvingen de delegaties een rondleiding over het terrein van de Floriade, waarbij een bezoek is gebracht aan de Grote Kas, het paviljoen van Suriname (in aanwezigheid van de ambassadeur van Suriname in Nederland), de Dutch Innovation Experience en Circuloco, waar makers, kunstenaars en bedrijven samenwerken aan circulariteit.

In de middag hebben de delegaties presentaties ontvangen van H.J. Hulsman en dr. A.M. Contreras van Wageningen University and Research. Mw. Hulsman informeerde de delegaties over de verschillende programma's en projecten van de WUR in Zuid-Amerika en het Caribisch gebied, en de samenwerking van de universiteit met onderwijs- en onderzoeksinstellingen aldaar, zoals de *lighthouse farms* op Cuba, de ondersteuning van kleine fruitteilers op Haïti of het herstel van het koraal in Caribisch Nederland. De WUR verwacht begin 2023 een strategie te kunnen presenteren voor hun werk op het gebied van specifieke uitdagingen waar *small island developing states* mee te maken hebben.

Dr. A.M. Contreras informeerde de IPKO-deelnemers over de Sargassum-problematiek waarmee de Caribische eilanden worden geconfronteerd. Het betreft een wereldwijde problematiek van grote oppervlakten drijvend zeewier die internationaal moet worden aangepakt. Om de socio-ecologische impact van Sargassum te beperken, moet verhinderd worden dat het aan de kust spoelt en zal het bij voorkeur dicht bij de kust moeten worden bestreden. Momenteel wordt ook onderzoek gedaan naar hoe Sargassum nuttig gebruikt kan worden, wat de risico's daarbij zijn en wat de mogelijkheden en de maatschappelijke baten (bijvoorbeeld in termen van werkgelegenheid) kunnen zijn.

Dankwoord

Het IPKO dankt alle inleiders, sprekers en gastgevers voor hun bereidwillige medewerking en informatieve bijdrage aan het programma.

Agendapunten volgend IPKO

Het Presidium beraadt zich op agendapunten voor het volgende IPKO. In een videoconferentie ter voorbereiding op het komende IPKO wordt definitief over de agenda besloten. Het volgende IPKO zal plaatsvinden van 28 februari t/m 3 maart in Curaçao.

Den Haag, Nederland 30 september 2022

Edgard Vrolijk
(Voorzitter Staten van Aruba)

Charetti America-Francisca
(Voorzitter Staten van Curaçao)

Grisha Heyliger-Marten
(Voorzitter Staten van Sint Maarten)

Paul Rosenmöller
(Staten-Generaal Nederland)

LEDEN VAN DE DEELNEMENDE DELEGATIES**DELEGATIE STATEN VAN ARUBA**

E.G.A. Vrolijk (delegatieleider)
S.M. Tromp-Lee
H.W.G. Tevreden
L.J. Christiaans-Yarzagaray
A.S.C. Molina
R.M.J. Raymond
A.L. Dowers
R.R. Santos do Nascimento
G.J. Croes
M.J. Lopez-Tromp
M.J. Mansur
H.Ch.J. Hek (griffier)

DELEGATIE STATEN VAN CURACAO

C.M. America-Francisca (delegatieleider)
A.C.M. Thodé
S.P. Osepa
Q.C.O. Girigorie
G.M. Mc William
R.F. Calmes
M.G. Martines
S.R. Cijntje (griffier)
G.S.A. Maduro (jurist)

DELEGATIE STATEN VAN SINT MAARTEN

G.S. Heyliger-Marten (delegatieleider)
R. Brison
G.C. Pantophlet
M.D. Gumbs
S.A. Wescot-Williams
C.E. Brownbill
C.T. Emmanuel
A.E. Arrindell
S.L. Duncan
L.N.L. de Weever
G.J. Richardson (griffier)

NEDERLANDSE DELEGATIE*Tweede Kamer*

M. Paul (voorzitter IPKO)
R.J. Kamminga
J. Wuite
J.A.M.J. van den Berg
K. Bouchallikh
D.G.M. Ceder
S.H. Simons
N.L. den Haan
E.A.M. Meijers (griffier)

Eerste Kamer

P. Rosenmüller (delegatieleider)
A.J.A. Beukering
A. Jorritsma
J.E.E. Keunen
M.G.H.C. Oomen-Ruijten
J.J. Atsma

B.O. Dittrich
J. Recourt
A.M.V. Gerkens
P. Nicolai
F.J. Bergman (griffier)

DINSDAG 27 SEPTEMBER 2022

09.00–09.45 uur	Inloop
09.15–09.30 uur	Begroeting Presidiumleden door Voorzitter Eerste Kamer
09.30–10.00 uur	Presidium
10.00–10.05 uur	Opening door Voorzitter IPKO
10.05–10.20 uur	Openingspeeches delegatieleiders
10.20–11.00 uur	Presentaties per land Aruba en Curaçao
11.00–11.20 uur	Groepsfoto
11.20–12.00 uur	Presentaties per land Sint Maarten en Nederland
12.00–12.30 uur	Verplaatsing naar Tweede Kamer
12.30–14.00 uur	Lunch aangeboden door Voorzitter Tweede Kamer
14.00–15.30 uur	Presentatie Staatsraden mr.dr. N.J. Schrijver en P.R.J. Comenencia MA over ongevraagd advies Raad van State Koninkrijk, verdragen en het Unierecht, aansluitend gedachtewisseling
15.45–16.45 uur	Bespreking consensusrijkswetten in deelgroepen
16.45–17.00 uur	Plenaire terugkoppeling bespreking consensusrijkswetten

WOENSDAG 28 SEPTEMBER 2022

10.45–11.00 uur	Inloop
11.00–12.30 uur	Presentatie samenwerking/democratisch tekort binnen het Koninkrijk door prof. dr. G.J. Oostindie en dr. W.P. Veenendaal, aansluitend gedachtewisseling
12.30–14.00 uur	Lunch
14.00–15.45 uur	Presentaties over kolonialisme en slavernijverleden door dr. V.T. Smeulders, M. Bindraban en G. Bacilio, aansluitend Q&A
16.00–17.00 uur	Bespreking kolonialisme en slavernijverleden in deelgroepen

DONDERDAG 29 SEPTEMBER 2022

08.30 uur	Vertrek vanuit Den Haag naar Floriade
10.15–12.00 uur	Aeres – presentaties door hoogleraren dr. E.C. de Bruin en dr. E.J. Veen
12.00–13.00 uur	Lunch
13.00–14.30 uur	Rondleiding Floriade
15.00–17.00 uur	Wageningen University and Research – presentaties door H.J. Hulsman en dr. A.M. Contreras
18.30–21.00 uur	Diner aangeboden door Voorzitter Eerste Kamer

VRIJDAG 30 SEPTEMBER 2022

09.30–10.00 uur	Delegatieoverleggen
10.00–10.30 uur	Presidium
10.45–11.45 uur	Vaststellen afsprakenlijst
12.00–13.30 uur	Lunch
14.00–15.00 uur	Ondertekening afsprakenlijst en persconferentie